

NOUȚĂȚILE PROPUSE DE PROIECTUL NOULUI COD PENAL ÎN MATERIA MĂSURILOR EDUCATIVE, ÎN SPECIAL ÎN CEEA CE PRIVESC MĂSURILE EDUCATIVE NEPRIVATIVE DE LIBERTATE

Oana Anastasia CRĂCIUN*

Abstract

This article aims to bring into attention the new things related to the draft of the new Penal Code, and also the analysis of pro and against opinions. Another aim of the article is to raise the awareness and draw the attention to the justice institutions and to the specialists in the social protection field, who directly work with the minors, on the importance of the improvement, change and creation of a system of justice and also of a reliable and individualized services system for them, which to really answer to the need of rehabilitation and social inclusion of the minors who have committed a criminal offence and criminally respond.

Cuvinte cheie: reabilitare și incluziune socială a minorilor, răspunderea penală a minorilor, măsurile educative

Scopul lucrării de față este acela de a sensibiliza și de a atrage atenția organelor de justiție, precum și tuturor specialiștilor din domeniul protecției sociale ce vizează munca directă cu minorul, asupra importanței îmbunătățirii, modificării și creării unui sistem de justiție, precum și a unui sistem de servicii fiabil și individualizat pentru aceștia, care să răspundă realmente nevoii de reabilitare și incluziune socială a minorilor care au comis o faptă penală și răspund penal.

Ideea realizării acestei lucrări a apărut în urma desfășurării activității mele în domeniul protecției copilului, dar și în urma identificării unor lacune pe care le are legislația din țara noastră, în ceea ce privește minoritatea. Un alt motiv care a stat la baza realizării acestei lucrări au fost și greutățile întâmpinate, atât personal, cât și de către alți profesioniști

* Direcția Generală de Asistență Socială și Protecție a Copilului Cluj.

din domeniu, în munca cu această categorie de infractori.

De asemenea, ideea de a realiza această lucrare mi-a fost întărită odată cu citirea motto-ului unui asistent social (anonim), care afirma următoarele: „Nu există un sistem de justiție pentru minori, există două pagini în Codul penal, care privesc minoritatea”¹. Acest lucru nu poate decât să atragă atenția asupra necesității adoptării unei secțiuni mai ample în sistemul de justiție român, pentru această categorie de infractori, atât de sensibilă și care s-a dezvoltat atât de mult în ultimii ani în țara noastră.

Aspectele din lucrare asupra cărora îmi voi opri atenția sunt cele legate de măsurile educative aplicate minorului, în special cele neprivative de libertate. De asemenea, voi încerca să fac o analiză comparativă între actualul Cod penal și proiectul Noului Cod penal, scoțând în evidență avantajele și dezavantajele în cazul măsurilor educative neprivative de libertate aplicate minorului, prezentate în cele două coduri penale, respectiv actualul Cod penal și proiectul Noului Cod penal.

Problema minorității este dezbătută în noul proiect al Codului penal, în titlul V, fiind împărțită în trei mari capitole.

În ceea ce privește vârsta răspunderii penale, noul Cod penal nu aduce modificări față de actualul Cod penal, acesta rămânând la fel:

1. „Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani, nu răspunde penal” (art. 113, alin. 1);
2. „Minorul care are vârsta între 14 și 16 ani, răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ” (art. 113, alin. 2);
3. „Minorul care a împlinit vârsta de 16 ani, răspunde penal potrivit legii” (art. 113, alin. 3).

În ceea ce privește consecințele răspunderii penale, noul Cod penal este mult mai explicit în ceea ce privește aplicarea măsurilor educative, cât și a pedepselor.

Astfel, în art. 114, alin. 1 și 2, noul Cod penal prevede următoarele:

1. „Față de minorul care, la data săvârșirii infracțiunii, avea vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani, se ia o măsură educativă neprivativă de libertate”;

¹ Proiect UNICEF în colaborare cu Ministerul Justiției - „*Practici și norme privind sistemul de justiție juvenilă din România*”, anul 2003.

2. „Față de minorul prevăzut în alin. (1), se poate lua o măsură educativă privativă de libertate, în următoarele cazuri:

a. Dacă a mai săvârșit o infracțiune pentru care i s-a aplicat o măsură educativă ce a fost executată ori a cărei executare a început înainte de comiterea infracțiunii pentru care este judecat;

b. Atunci când pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, este închisoarea de 7 ani sau mai mare ori detențiunea pe viață.”²⁰

În acest context, al noului Cod penal, legiuitorul expune clar când se iau măsurile educative și când se aplică pedepsele, față de actualul Cod penal care spune că: „Față de minorul care răspunde penal, se poate lua o măsură educativă ori i se poate aplica o pedeapsă. La alegerea sancțiunii, se ține seama de gradul de pericol social al faptei săvârșite, de starea fizică, de dezvoltarea intelectuală și morală, de comportarea lui, de condițiile în care a fost crescut și în care a trăit și de orice alte elemente de natură să caracterizeze persoana minorului.

Pedeapsa se aplică numai dacă se apreciază că luarea unei măsuri educative nu este suficientă pentru îndreptarea minorului” (art. 100, alin. 1 și 2).²¹

Practic, în noul Cod penal se detaliază concret vârsta și situațiile în care se aplică măsurile educative neprivative de libertate, dar și situațiile clare când se aplică măsurile educative privative de libertate, lucruri ce în actualul Cod penal nu sunt precizate.

Noutatea majoră, dacă putem să îi spunem așa, este adusă în cazul măsurilor educative, care în noul Cod penal au o nouă formă și denumire.

Astfel, în noul Cod penal, măsurile educative neprivative și privative de libertate sunt prevăzute de art. 115, alin. 1 și 2, îmbrăcând următoarele forme:

(1) Măsurile educative sunt neprivative de libertate sau privative de libertate.

I. Măsurile educative *neprivative* de libertate sunt:

- a) stagiul de formare civică;
- b) supravegherea;
- c) consemnarea la sfârșit de săptămână;

²⁰ www.just.ro - *Proiectul noului Cod penal.*

²¹ Idem.

d) asistarea zilnică.

II. Măsurile educative *privative* de libertate sunt:

a) internarea într-un centru educativ;

b) internarea într-un centru de detenție.

(2) Alegerea măsurii educative care urmează să fie luată față de minor, se face în condițiile art. 114, potrivit criteriilor prevăzute în art. 74.

Art. 116, în alin. 1 și 2, aduce ca noutate **referatul de situație**, care spune: „În vederea efectuării evaluării minorului, potrivit criteriilor prevăzute în art. 74, instanța va solicita serviciului de probațiune întocmirea unui referat care va cuprinde și propuneri motivate referitoare la natura și durata programelor de reintegrare socială pe care minorul ar trebui să le urmeze, precum și la alte obligații ce pot fi impuse acestuia de către instanță.”

„Referatul de evaluare privind respectarea condițiilor de executare a măsurii educative sau a obligațiilor impuse se întocmește în toate cazurile în care instanța dispune asupra măsurilor educative ori asupra modificării sau încetării executării obligațiilor impuse, precum și la terminarea executării măsurii educative.”²²

Referatul de situație este util, deoarece în acest fel se pot detalia sarcinile pe care minorul va trebui să le îndeplinească, precum și serviciile și programele pe care le-ar putea urma în vederea reabilitării sale psiho-sociale, fiind bine determinate în timp. De asemenea, se va face o evaluare completă și personalizată pentru fiecare minor în parte, reușind să se atingă toate punctele prevăzute de la art. 74, realizându-se astfel un istoric al comiterii faptei, dar și al cauzelor care au stat la baza acesteia, permițând astfel profesioniștilor să atingă exact părțile problematice ale situației minorului.

Referatul de situație poate, de asemenea, să arate instanței de judecată eficiența unei măsuri, dar și ineficiența sa, astfel încât instanța de judecată să poată revoca sau modifica măsura educativă cu o altă măsură care ar putea fi mult mai eficientă, în vederea reabilitării minorului.

Practic, un astfel de referat de situație permite o permanentă revizuire a eficienței măsurii, prezentând un cadrul actualizat al situației minorului, putând astfel măsura reușite, dar și eșecurile.

²² Idem.

În continuare voi face o prezentare detaliată a măsurilor educative neprivative și privative de libertate, propuse de noul Cod penal, oprindu-mi atenția asupra modificărilor aduse măsurii libertății supravegheate.

Primele modificări pe care le putem sesiza, sunt cele legate de măsurile educative neprivative de libertate, respectiv mustrarea și libertatea supravegheată, care nu mai sunt amintite în noul Cod penal, acestea fiind înlocuite cu o serie mai amplă de măsuri.

Prima măsură educativă neprivativă de liberate este prevăzută de art. 117 (noul Cod penal), alin. 1 și 2 și face referire la **stagiul de formare civică**, acesta prevăzând următoarele:

„(1) *Măsura educativă a stagiului de formare civică constă în obligația minorului de a participa la un program cu o durată de cel mult patru luni, pentru a-l ajuta să înțeleagă consecințele legale și sociale la care se expune în cazul săvârșirii de infracțiuni și pentru a-l responsabiliza cu privire la comportamentul său viitor.*

(2) *Organizarea, asigurarea participării și supravegherea minorului, pe durata cursului de formare civică, se fac sub coordonarea serviciului de probațiune, fără a afecta programul școlar sau profesional al minorului*”²³

Dacă până acum, caracterul măsurii educative a mustrării era doar de a „dojeni” minorul pentru fapta sa și de a-i atrage atenția asupra consecințelor faptelor sale, stagiul de formare civică merge mai departe în oferirea de servicii, respectiv, *un program cu o durată de cel mult patru luni, pentru a-l ajuta să înțeleagă consecințele legale și sociale la care se expune în cazul săvârșirii de infracțiuni și pentru a-l responsabiliza cu privire la comportamentul său viitor*. Practic, minorul este determinat să participe la un grup de consiliere „civică”, unde are posibilitatea de a reflecta asupra faptelor sale și asupra daunelor pe care le-a cauzat, alături de alți tineri care ar putea empatiza mult mai bine cu situația sa.

Din punctul meu de vedere, este o măsură mult mai eficientă decât mustrarea, care nu îl determina pe minor la nici un alt efort în vederea reabilitării sale, luând poate, de cele mai multe ori, în derâdere această măsură, având conștiința că mai poate comite și alte infracțiuni, fără a suporta consecințe grave.

²³ www.just.ro - Proiectul noului Cod penal.

Stagiul de formare civică oferă, prin cadrul organizat al grupului, un impact mai mare asupra minorului, care poate ar conștientiza mult mai bine ceea ce a făcut. De asemenea, el este supravegheat, încă de la început, de un serviciu specializat, față de muștrare, în cadrul căreia supravegherea rămâne la latitudinea părinților, tutorei sau persoanei care l-a adoptat. Practic, „controlul” unui serviciu specializat începe odată cu *prima* măsură educativă și nu cu a doua, așa cu e prevăzut în actualul Cod penal.

Totodată, un alt punct pozitiv pe care îl aduce această măsură, este delimitarea mai exactă în timp, respectiv cel puțin 4 luni, astfel putându-se realiza un *plan de acțiune*, mult mai bine organizat în timp, dându-ne posibilitatea să ne propunem realizarea etapizată a unor obiective specifice, lucru care ușurează pe de-o parte munca profesionistului, iar pe de alta munca minorului, care nu se simte presat de îndeplinirea sarcinilor impuse. În acest mod, putem să alegem cele mai bune metode și programe de reabilitare pentru minor, pe care acesta, alături de profesioniști, să le parcurgă cu ușurință și calitativ.

A doua măsură educativă neprivativă de libertate, pe care o propune noul Cod penal, este reglementată de art. 118 și face referire la **supravegherea** minorului și anume: *„Măsura educativă a supravegherii constă în controlarea și îndrumarea minorului în cadrul programului său zilnic, pe o durată cuprinsă între două și șase luni, sub coordonarea Serviciului de Probațiune, pentru a asigura participarea la cursuri școlare sau de formare profesională și prevenirea desfășurării unor activități sau intrarea în legătură cu anumite persoane care ar putea afecta procesul de îndreptare a acestuia.”*²⁴

Cea de-a doua măsură educativă, supravegherea, oferă o continuitate a primei măsuri, exercitându-și controlul asupra minorului, însă nu într-o manieră „polițienească”, ci mai degrabă, ca o îndrumare și o orientare a tânărului care caută răspunsuri legate de viață și nu numai.

Minorul este astfel ghidat pentru a face alegerile cele mai bune pentru sine și viitorul său, dar îl și ajută în a sta departe de comiterea unor noi infracțiuni, datorită alternativelor pozitive oferite de profesioniști, în colaborare cu școala, diverse instituții și alte persoane de referință pentru copil, într-un cuvânt, în colaborare cu societatea.

²⁴ Idem.

Următoarea măsură educativă, cea de-a treia, este reglementată de art. 119, alin. 1 și 2, care se referă la **consemnarea la sfârșit de săptămână**:

„(1) Măsura educativă a consemnării la sfârșit de săptămână, constă în obligația minorului de a nu părăsi locuința în zilele de sâmbătă și duminică, pe o durată cuprinsă între 4 și 12 săptămâni, afară de cazul în care, în această perioadă, are obligația de a participa la anumite programe ori de a desfășura anumite activități impuse de instanță.

(2) *Supravegherea se face sub coordonarea Serviciului de Probațiune.*”²⁵

Această măsură este una mai severă decât cele anterioare, oferă un control mai mare a programului tânărului, creându-se astfel o anumită rutină pentru minor. Tânărul adolescent este angrenat în activități prosociale, care îl vor ajuta să își structureze într-o manieră pozitivă personalitatea.

Cea de-a patra măsură educativă neprivativă de libertate din noul Cod penal, este **asistarea zilnică**, reglementată de art. 120, alin. 1 și 2, care prevăd următoarele:

„(1) Măsura educativă a asistării zilnice, constă în obligația minorului de a respecta un program stabilit de Serviciul de Probațiune, care conține orarul și condițiile de desfășurare a activităților, precum și interdicțiile impuse minorului.

(2) *Măsura educativă a asistării zilnice, se ia pe o durată cuprinsă între 3 și 6 luni, iar supravegherea se face sub coordonarea Serviciului de Probațiune.*”

La fel ca și măsurile prezentate anterior, **asistarea zilnică**, oferă un control mult mai eficient asupra activităților tânărului, orientându-l și dezvoltându-i latura pozitivă a personalității, precum și insuflarea unei atitudini prosociale.

De asemenea, minorului i se impun o serie de obligații pe care acesta trebuie să le respecte, prevăzându-se și situațiile când aceste obligații sunt revocate sau prelungite.

Obligațiile pe care minorul trebuie să le respecte pe perioada măsurilor educative neprivative de libertate, sunt reglementate prin art. 121, alin. 1 – 4, care cuprind următoarele:

„(1) Pe durata executării măsurilor educative neprivative de libertate,

²⁵ Idem.

instanța poate impune minorului una sau mai multe dintre următoarele obligații:

- a) urmeze un curs de pregătire școlară sau formare profesională;
- b) Să nu depășească, fără acordul Serviciului de Probațiune, limita teritorială stabilită de instanță;
- c) Să nu se afle în anumite locuri sau la anumite manifestări sportive, culturale ori la alte adunări publice, stabilite de instanță;
- d) Să nu se apropie și să nu comunice cu victima sau cu membri de familie ai acesteia, cu participanții la săvârșirea infracțiunii ori cu alte persoane stabilite de instanță;
- e) Să se prezinte la Serviciul de Probațiune la datele fixate de acesta;
- f) Să se supună măsurilor de control, tratament sau îngrijire medicală.

(2) Când stabilește obligația prevăzută la alin. (1) lit. d), instanța individualizează, în concret, conținutul acestei obligații, ținând seama de împrejurările cauzei.

(3) Supravegherea executării obligațiilor impuse de instanță, se face sub coordonarea Serviciului de Probațiune.

(4) Pe durata executării măsurii educative neprivative de libertate, Serviciul de Probațiune are obligația să sesizeze instanța dacă:

- a) au intervenit motive care justifică, fie modificarea obligațiilor impuse de instanță, fie încetarea executării unora dintre acestea;
- b) persoana supravegheată nu respectă condițiile de executare a măsurii educative sau nu execută, în condițiile stabilite, obligațiile ce îi revin.”²⁶

După cum se poate observa, obligațiile ce se impun minorului sunt într-un număr mai mare decât cele prevăzute de actualul Cod penal, sunt mult mai clare, bine determinate, aplicându-se pentru toate măsurile educative neprivative de libertate, față de actualul Cod penal, unde obligațiile sunt detaliate în cazul măsurii libertății supravegheate.

Dacă analizăm mult mai atent aceste obligații impuse minorului, putem observa faptul că unele dintre ele sunt de fapt măsurile de siguranță aplicate infractorului adult, fie el învinuit sau inculpat. Deci, se poate vedea tendința de severitate pe care o adoptă legiuitorul față de infractorul minor.

²⁶ Idem.

Situațiile în care obligațiile încetează sau sunt prelungite sunt reglementate de art. 122, alin. 1 și 2, respectiv de art. 123, alin. 1 - 4.

Astfel, art. 122 prevede modificarea și încetarea obligațiilor în următoarele condiții:

„(1) Dacă, pe parcursul supravegherii, au intervenit motive care justifică, fie impunerea unor noi obligații, fie sporirea sau diminuarea condițiilor de executare a celor existente, instanța dispune modificarea obligațiilor în mod corespunzător, pentru a asigura persoanei supravegheate șanse mai mari de îndreptare.

(2) Instanța dispune încetarea executării unora dintre obligațiile pe care le-a impus, când apreciază că menținerea acestora nu mai este necesară.”

Art. 123 vorbește de prelungirea sau înlocuirea măsurilor educative neprivative de libertate, după cum urmează:

„(1) Dacă minorul nu respectă, cu rea-credință, condițiile de executare a măsurii educative sau a obligațiilor impuse, instanța dispune:

a. prelungirea măsurii educative, fără a putea depăși maximul prevăzut de lege pentru aceasta;

b. înlocuirea măsurii luate, cu o altă măsură educativă neprivativă de libertate mai severă;

c. înlocuirea măsurii luate, cu internarea într-un centru educativ, în cazul în care, inițial, s-a luat măsura educativă neprivativă de libertate cea mai severă, pe durata sa maximă.

(2) În cazurile prevăzute în alin. (1) lit. a) și b), dacă nici de această dată nu sunt respectate condițiile de executare a măsurii educative sau a obligațiilor impuse, instanța înlocuiește măsura educativă neprivativă de libertate cu măsura internării într-un centru educativ.

(3) Dacă minorul aflat în executarea unei măsuri educative neprivative de libertate, săvârșește o nouă infracțiune sau este judecat pentru o infracțiune concurentă săvârșită anterior, instanța dispune:

a. prelungirea măsurii educative luate inițial fără a putea depăși maximul prevăzut de lege pentru aceasta;

b. înlocuirea măsurii luată inițial cu o altă măsură educativă neprivativă de libertate mai severă;

c. înlocuirea măsurii luată inițial cu o măsură educativă privativă de libertate.

(4) În cazurile prevăzute în alin.(1) lit. a) și b) și în alin.(3) lit. a) și b), instanța poate impune noi obligații în sarcina minorului ori sporește condițiile de executare a celor existente.”²⁷

Față de actualul Cod penal, noul Cod penal propune aplicarea obligațiilor pentru toate măsurile educative , nu doare pentru unele dintre ele, dând instrucțiuni mult mai clare în ceea ce privesc situațiile când acestea se impun , se modifică, se prelungesc sau încetează, oferind o detaliere precisă , propunând și o încadrare relativ precisă în timp.

Din dorința de a experimenta și din setea de cunoaștere și autocunoaștere, tânărul adolescent riscă, de cele mai multe ori, să alunece pe o pantă greșită a vieții, intrând în cercuri dubioase de prieteni , unde deprinde consumul de alcool și alte droguri, dar și tentația de a adopta un comportament infracțional, fie din teribilism, fie pentru că dorește să fie acceptat de grupul de egali.

De asemenea, mulți dintre acești tineri provin din familii dezorganizate sau din familii unde părinții lipsesc în cea mai mare parte a timpului, datorită programului de muncă încărcat.

De aceea, trebuie ca societatea alături de legiuitor să găsească variante legislative optime care să le ofere minorilor un „Cod penal” al lor, unde să fie bine definite pedepsele, dar mai ales serviciile de care pot beneficia, precum și profesioniștii care să le ofere. Trebuie pus accentul pe calitatea serviciilor și pe varietatea lor, astfel ca minorul infractor să aibă o șansă mult mai mare de educarea și reeducare.

După cum am văzut în cele prezentate anterior, noul proiect al Codului penal, în unele aspecte, a îmbunătățit legislația cu privire la minorii care răspund penal, prin introducerea de servicii și programe pe care tânărul adolescent le poate urma în vederea îndreptării sale.

Se poate observa și oresponsabilizare accentuată a Serviciului de Probațiune în ceea ce privește reabilitarea minorului infractor, lucru care pe de o parte este foarte bine, deoarece se formează acea echipă pluridisciplinară care să lucreze pe multiple paliere în vederea reabilitării psiho-sociale a minorului delicvent, însa pe de altă parte se suprasolicitată acest serviciu și implicit profesioniștii săi, riscând astfel ca aceștia să nu mai ofere calitate în serviciile oferite. De aceea, a-și propune împărțirea acestor sarcinii cu alte servicii care au în vedere munca cu minorul

²⁷ Idem.

infractor, pentru a evita supraîncărcarea și oferirea calității serviciilor, așa cum prevede noul Cod penal.

Totodată, subscriu inițiativei înființării „Tribunalului Minorului”, deoarece s-ar mări calitatea judecării minorilor, judecătorii nu ar mai fii supraîncărcați cu munca, în plus ar exista judecători specializați pe acest domeniu al delicvenței juvenile.

Existând un astfel de tribunal, unde toți profesioniștii sunt specializați pe domeniul delicvenței juvenile, individualizarea pedepsei, precum și realizarea unui plan de acțiune prin care să se ofere servicii și programe în vederea educării și reeducării minorului, este mult mai eficientă și adaptată nevoilor fiecărui tânăr în parte.